

Kreektief 31 (1997) |
met.

Gewikt & gewogen

BRIEVEN AAN EEN UITGEVER

L.F. Céline: *Je vriend met alle stekels uit. Briefwisseling met zijn uitgever*. Vertaling Frans van Woerden, Meulenhoff, Amsterdam, 1996, 413 blz.

Voordat Louis-Ferdinand Céline in 1932 met zijn *Reis naar het einde van de nacht* op slag een beroemd schrijver was, had hij al twee manuscripten aan de Parijse uitgeverij Gallimard aangeboden. In 1926 stuurde hij zijn toneelstuk *L'église* op. Het werd geweigerd. Twee jaar later probeerde Céline het met zijn proefschrift over de negentiende-eeuwse Hongaarse chirurg Philipp-Ignaz Semmelweis bij de toen al beroemde uitgeverij. Dat onderwerp was Céline op het lijf geschreven. Semmelweis constateerde halverwege de vorige eeuw dat het sterftecijfer onder kraamvrouwen schrikbarend hoog was vanwege de vieze handen van de artsen die assisteerden bij de bevallingen. Nadat de dokters hun handen waren gaan wassen, liep het sterftecijfer onder kraamvrouwen volgens Céline met 96 procent terug. Dat percentage moet als een literaire overdrijving gezien worden om de onrechtvaardigheid te markeren van de hoon die vervolgens op Semmelweis neerdaalde en tot zijn ontslag leidde. Hij werd krankzinnig, leed aan achtervolgingswaan en stierf in een gesticht aan de gevolgen van een wonde die geïnfecteerd raakte. Een kolfje naar de hand van de toen nog miskende Céline. Hij maakte er

dan ook een prachtig boek van, maar Gallimard liet weer een kans liggen hem binnen te halen.

Met het briefje waarmee Céline in 1931 voor de derde keer bij Gallimard aanklopte, begint het onlangs verschenen *Louis-Ferdinand Céline. Je vriend met alle stekels uit. Briefwisseling met zijn uitgever*. Het is een uitgebreide bloemlezing van de oorspronkelijk Franse uitgave van een indrukwekkende correspondentie tussen uitgeverij en auteur die vijf jaar geleden verscheen. Céline is de veeleisende, onredelijke, zich altijd tekortgedaan voelende auteur tegenover de beschaafde maar onvermurwbare Gallimard en zijn medewerkers. 'Onlangs heb ik de laatste hand gelegd aan een boek, een soort roman, waaraan ik meerdere jaren heb gewerkt,' zo schrijft Céline in 1931. Ook al was Gallimard pas in 1911 opgericht, voortgekomen uit het vanaf 1909 verschijnende literaire tijdschrift *La Nouvelle Revue Française*, de reputatie was twintigjaar later al zo groot dat er een 'leescomité' in het leven was geroepen om de stroom ongevraagde manuscripten te beoordelen. Aan schrijvers werd gevraagd 'een zo nauwkeurig en volledig mogelijke samenvatting' van hun werk mee te sturen. Céline wilde zijn boek graag bij Gallimard onderbrengen, maar niet tegen elke prijs – niet ten koste van zijn jagende haast bijvoorbeeld. Daarom had hij de *Reis* tegelijkertijd naar de onbekende uitgever Denoël

gestuurd. Een samenvatting voor Gallimard wilde hij wel maken, maar die sloot hij af met de opmerking: 'De hele verhaalvoering is onberispelijk. Ik wil niet hebben dat ook maar iemand met z'n fikken aan dit onderwerp komt. Brood op de plank voor een hele eeuw literatuur. De gelukkige uitgever die de hand weet te leggen op dit onvergelijkbare meesterwerk, dit hoogtepunt der menselijke natuur, die heeft de Prix Goncourt 1932 in z'n zak...'

Frederic Vitoux heeft in zijn voortreffelijke Céline-biografie beschreven hoe de *Reis* bij Denoël verscheen (ook de correspondentie tussen Céline en uitgeverij Denoël, die in 1991 uitkwam, verschaft hierover boeiende informatie). Het leescomité van Gallimard was wel enthousiast maar aarzelde te lang. Bovendien werd de auteur voorgesteld een en ander te schrappen. Bij Denoël was het manuscript aangebracht door Célines buurvrouw. Zij had een liefdesromannetje geschreven. Céline zou tegen haar hebben gezegd: 'Nu u uw pil toch naar een papierhandelaar stuurt, doe er mijn vrachtje dan ook bij.' Denoël hapte snel toe, maar waarschijnlijk had Céline inderdaad de Prix Goncourt gekregen als hij bij Gallimard terecht gekomen was. Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog vluchtte Céline met zijn vrouw via Duitsland naar Denemarken, omdat in Frankrijk een arrestatiebevel tegen hem was uitgevaardigd wegens collaboratie. Toen hij in 1947 weer met Gallimard in aanraking kwam, via een vliegende

correspondentie met redacteur ('tekstenmoordenaar') Jean Paulhan, begon hij vijftien jaar na dato meteen weer over de publicatiegeschiedenis van de *Reis* te fantaseren. Bijna had hij bij Gallimard gezeten 'op een 1/2 uurtje na... maar dat weet je allemaal wel...'. Een beetje mystificatie kon geen kwaad.

Gratis

Zulks gold ook voor de beschuldiging dat hij tijdens de oorlog racistische artikelen en pamfletten had geschreven. Dat was waar, maar toen Jean-Paul Sartre eraan refereerde, ontkende Céline het in alle toonaarden en schreef hij aan Paulhan: 'Ik had je nog een briefje willen sturen om die smerige kleine snotaap van een Sartre eens flink z'n neus mee te snuiten!' Sartre had beweerd dat Céline zich tijdens de bezetting had laten betalen om antisemitische artikelen te schrijven. Nou, dat was een grove leugen volgens Céline, hij had het namelijk gratis gedaan!

En dan is er nog zo'n kwestie waar Céline voor de zekerheid maar in de aanval ging, terwijl hij donders goed wist dat hij fout zat. Toen in 1951 het dagboek van de tijdens de oorlog in Parijs gestationeerde Duitse schrijver Ernst Jünger verscheen, had de Franse vertaalster een zekere 'Merline' uit het dagboek getransformeerd naar Céline. Er kwam een relletje van, omdat 'Merline' uit het dagboek in 1941 op de Duitse ambassade in Parijs was verschenen om de bezetter van de

noodzaak te overtuigen joden zo snel mogelijk te elimineren. De hel brak pas werkelijk los toen Céline een brutaaloffensief begon, dat zijn hoogtepunt bereikte in de uitdaging aan Jünger zijn beweringen voor de rechter te herhalen. In de brieven aan Gallimard betoonde Céline zich de verontwaardiging zelf, zelfs nadat Jünger publiek had gemaakt dat er een vergissing in het spel was. Die houding kreeg werkelijk absurde proporties toen Jünger in 1994, 99 jaar oud, in een brief aan de Duitse schrijver Helmut Krausser bekende dat 'Merline' wel degelijk voor Céline stond. De brief werd in *Der Spiegel* gepubliceerd en op 18 juli 1994 had *Le Monde* een groot artikel met als kop: 'Merline, c'était bien Céline...' Céline-vertaler Frans van Woerden heeft deze ontknoping kennelijk gemist, omdat hij in een noot schrijft: 'Er was dus iets niet pluis met de Franse vertaling van het oorlogsdagboek.'

Of we naar Céline tijdens de Tweede Wereldoorlog kijken, naar zijn reactie daarop of naar zijn werk, altijd is er zijn aangeboren rancune, zijn wantrouwen tegen wat niet Céliniaans is. Vanuit Denemarken zat hij zich gruwelijk op te vreten. Iedereen kon zijn gewone leven weer hernemen na vijf jaar oorlog, en waarom moest hij, een oorlogsinvaliden uit de oorlog '14-'18, zich in dat godvergeten Denemarken schuilhouden voor aasgieren uit eigen vaderland? 'Als de volgende slachtpartij begint kan ik je verzekeren dat ik aan de kant van de slaggers zal staan... nooit meer aan de kant van de

kalveren. (...) Deze hele zaak is een heksenproces.'

Met een mengeling van vermoorde onschuld en een niet eerder vertoonde megalomanie had Céline zich in het hoofd gezet dat de wereld ~~megalomanie had en~~ was ingericht om een eenvoudige volksjongen uit Parijs het leven zuur te maken, als straf voor zijn talenten. Een beetje zoals het establishment Semmelweis had behandeld. Onheil was georganiseerd door de anderen, alle 'anderen die brullend en wel achter de vlag aan galopperen en zich willen later verneuken door degene die het meest biedt! En ik moet op de brandstapel, allicht dat is verplicht!' En dan was er Gaston Gallimard, die uit was op zijn onsterfelijke meesterwerken. 'Daar heeft-ie al zo lang een stijve van! Maar wel pegels op tafel!'

Voyeurs

Célines ideeën waren nou eenmaal rauw. De mensen zijn te verdelen in 'voyeurs' en 'exhibitionisten'. Wat genuanceerder en sprekend over zijn ervaring als arts wist hij dat patiënten in twee groepen te verdelen waren: 'Degenen die koste wat 't kost een abortus willen en degenen die koste wat 't kost een kind willen.'

Toch mogen we Céline niet afdoen als een rancuneuze halvegare. Zijn denkbeelden over literatuur sneden wel degelijk hout. Hij had heel goed in de gaten dat na de introductie van de sprekende film de roman een andere

functie had gekregen. Je kon de mensen niet meer boeien door een persoon te beschrijven, je moest binnenin je personages zijn. 'Ach ga ze vooral niet beschrijven. Dan pis je er finaal naast.' En dan toch weer dat rancuneuze: 'Och Proust, als die geen jood was geweest dan had niemand 't ooit over hem gehad! En nog flikker ook!' Als je tussen zijn gescheld gaat zoeken, komt er een theorie over leesbaar schrijven tevoorschijn waaraan elke zin voldoet die Céline geschreven heeft. Je moet de taal van het volk schrijven, zo is die theorie samen te vatten. De gewone man spreekt meestal argot, elk argot heeft een ziel en omdat brave burgers altijd grotelijks belazerd worden, is de ziel van de taal de haat: de rancune.

Vanaf 1950 begon Céline bij Gaston Gallimard, bij Jean Paulhan, zeg maar bij iedereen die er mogelijk iets over te zeggen kon hebben, te zeuren over een uitgave van zijn werk in de prestigieuze reeks Bibliothèque de la Pléiade. Erg tactisch ging hij daarbij niet te werk. Toen Gaston voorstelde een restpartij van *L'égglise* tegen een verlaagde prijs te verkopen, antwoordde Céline: 'Hoe durf je! Je beledigt me! Discussie gesloten!' Céline gaat ervan uit dat Gallimard zijn tijd besteedde om hem, de grote Céline, het leven zuur te maken. 'Ik wou dat je begreep dat wij absoluut niet nonchalant of kwaadwillig te werk gaan bij de verspreiding van je œuvre.'

Cocktails

Dat was een waar woord van Gallimard, want de uitgever volgde zo'n beetje elke gril van Céline. Bij verschijning van *Féerie pour une autre fois* eiste Céline dat de publiciteitscampagne pas maanden later in gang zou worden gezet. 'Wat hebben al die prietpraat en artikelen voor zin als de kruidenierskassa niet rinkelt! erna! en ervoor!' Het boek verkocht slecht en wat deed Céline? Hij constateerde dat zijn uitgeverij geen publiciteit maakte en kondigde aan dat Gallimard zijn volgende boek niet mocht uitgeven 'nu ik zie hoe u werkt'. Volgde nog een scheldpartij die eindigde met een sneer op de beroemde cocktails die de uitgeverij op gezette tijden organiseerde en waarop Céline zichzelf, zijn vrouw en zijn typiste had uitgenodigd. Het antwoord van de oude Gallimard is beschaafd en geraffineerd. Hij is trots op het boek van Céline en zegt het niet erg te vinden dat het slecht verkoopt. Het is uit liefde uitgegeven. 'En wat betreft die "cockteels" waarop je zinspeelt, als je eens wist wat ik daar een lak aan heb!'

Céline begint echt over alles te kankeren. Zelfs als in een krant over Amerikaanse schrijvers gesproken wordt, vindt hij dat zijn uitgever meer voor hem moet doen, bijvoorbeeld die Pléiade eindelijk maken, zodat er niet meer over buitenlandse schrijvers getheoretiseerd hoeft te worden, want wie anders dan Céline is de grote vernieuwer van de roman? Gallimard doet zijn uiterste best om de verhou-

dingen werkbaar te houden. 'Jij bent niet iemand die te overtuigen valt. Dat is trouwens je kracht – en ook je zwakte.' De brieven over en weer nemen het karakter aan van een titanenstrijd. 'Jouw humor is alleen maar retoriek,' schrijft Gallimard. 'Je bent niet overtuigend met al je wapengekletter.' Dan Céline: 'Beste Gallimard, Ik spaar je juist verdommenogaantoe! Ik scheld je helemaal niet uit! Als ik me echt liet gaan zou je met man en muis vergaan.' Voor Céline was het niet gek zo'n brief af te sluiten met 'in volmaakte vriendschap' of 'in algehele oprechtheid de jouwe'. Paulhan had het inmiddels opgegeven. Of Céline hem maar niet meer wilde schrijven. 'Waarom heb je voor de duivel dan ook zo'n rotkarakter?'

Céline bleef aandringen op een uitgave in *Pléiade*. Gallimard moest goed begrijpen dat hij 'de pooier' van Célines dromen was: 'Zonder mijn dromen zou jij helemaal niets zijn! (...) Jij droomt niet! Dat is jouw vak niet! daar snap jij niks van! jouw vak dat is dromen in klinkende munt omzetten! rampzalige kruidenier!' Gallimard blijft hem welwillend te woord staan, zelfs belooft hij Céline in de *Pléiade* op te nemen. Céline koopt niks voor beloftes, die *Pléiade*plannen moesten 'ogenblikkelijk' uitgevoerd worden. Later kwam daar nog een eis voor de pocketuitgave van *Dood op krediet* bij, 'verduvelde parasiet!'

Roger Nimier, de opvolger van Paulhan, schreef aan Céline nadat die een tijdje niet met Gallimard had gecor-

respondeerd, omdat die zijn boeken zou 'saboteren': 'Ik krijg de indruk dat Gaston een beetje bedroefd is dat hij geen beledigingen meer van je ontvangt.' Menslievend als Céline was, begon hij Gallimard weer onder druk te zetten en noemde hem 'geile gebakken wijting'. Nimier liet Céline weten dat de oude Gaston erg kwaad was over een brief vol dreigementen, indien het *Pléiadedeeltje* niet snel verscheen. 'Ik zal 'm es leren hoe ie zich in 't leven moet gedragen voor ie doodgaat, dat mispunt!' Heel langzaam werden de voorbereidingen getroffen, en in 1960 was er zowaar een voorwoord klaar.

Michel Gallimard kwam samen met Albert Camus te overlijden als gevolg van een verkeersongeluk. Volgens Céline was dat geen reden voor vertraging van zijn *Pléiade*, 'zo'n kinderachtig klein auto-ongelukje!' Céline kon nog maar over één ding corresponderen: *Pléiade*. Corresponderen is een eufemistische benaming voor de bevelen die Céline op zijn uitgever afschoot. Hij had haast, altijd al, van nature, maar nu ook omdat hij zijn einde voelde naderen. Als Gallimard nog reageerde op de uiterst korte briefjes vol bedreigingen, antwoordde Céline dat hij geen kletspraatjes wilde horen, zelfs geen datum van verschijning. Hij wilde het in de etalage zien.

Toen die *Pléiade* daar dan in 1962 eindelijk lag, was Céline al een jaar dood.